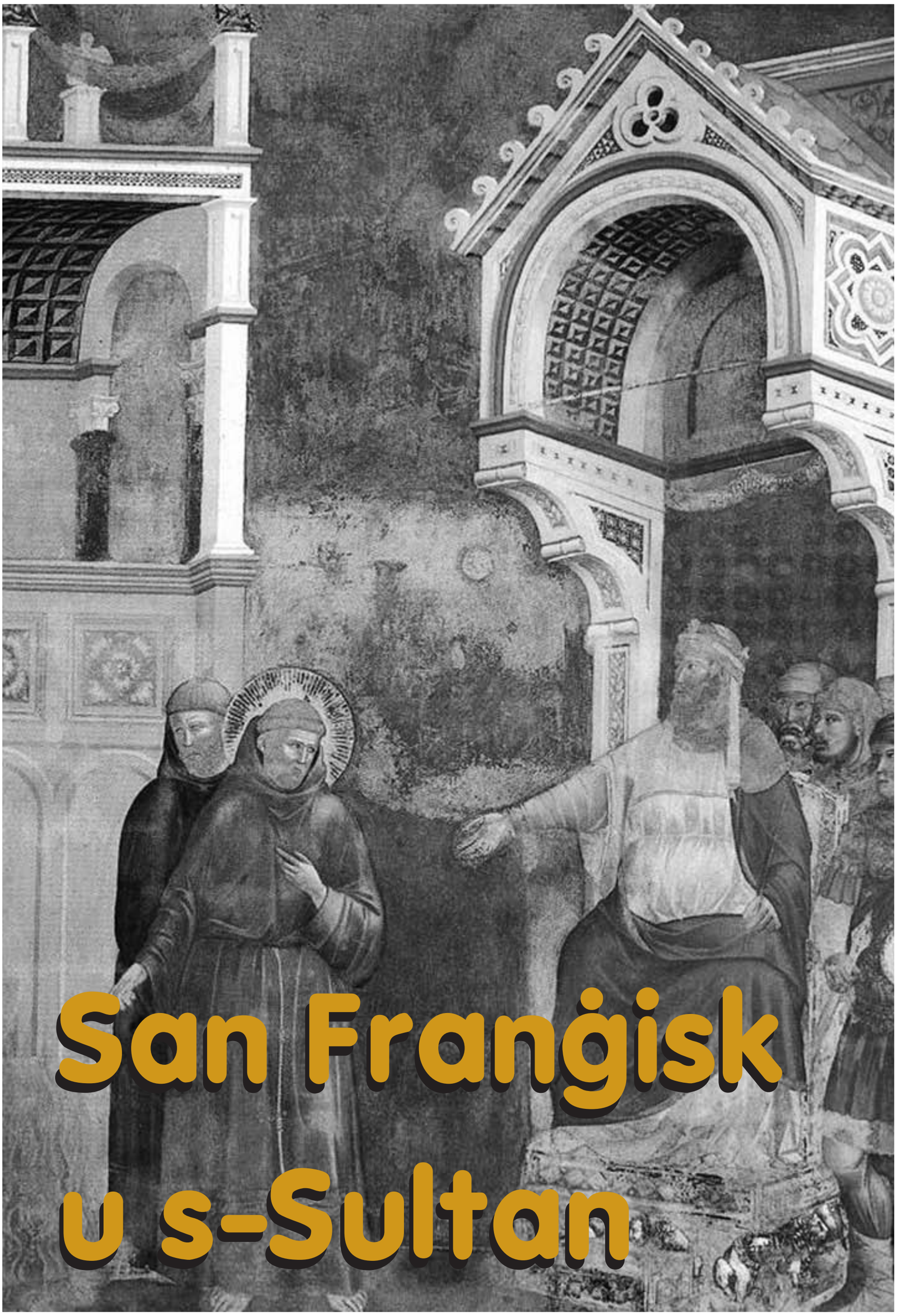

San Franġisk u s-Sultan

Il-bidu tal-preżenza Franġiskana fl-Orjent

Jikteb P. Noel Muscat ofm

Franġiskani fl-Art Imqaddsa

Il-bidu tal-preżenza Franġiskana fl-Orjent (1)

Il-kronaki li nkitbu barra mill-Ordni Franġiskan fis-seklu XIII huma l-aktar għajn tajba biex nifhmu b'mod ċar bizzejjed dak li seħħ matul il-vjaġġ missjunarju li San Franġisk għamel fl-Orjent bejn Ġunju 1219 u Frar 1220. L-aktar għajn awtorevoli hi dik ta' Jacques de Vitry, kontemporanju ta' Franġisku. Imwieled f'Vitry-sur-Seine, sar kappillan ta' Argenteuil, qrib Pariġi, u mbagħad kanonku f'Oignies, fid-djoċesi ta' Namur. Kien kunsillier spiritwali ta' Marie d'Oignies, u ħa ħsieb il-moviment tal-Beguins fil-Belġju. Fl-1216 mar Perugia, fejn kien għadu kemm miet il-Papa Innoċenz III fis-16 ta' Lulju, u hemmhekk ġie kkonsagrat isqof ta' Akri, fl-Art Imqaddsa, mill-Papa Onorju III. Kien f'Perugia li Jacques de Vitry ġie f'kuntatt ma' dawk li jsejjaħ "irġiel u nisa, għonja u sekulari, li ħallew kollox għal Kristu u ħarbu mid-dinja, u li jisimhom Patrijiet Minuri". Dan hu l-ewwel riferiment għall-għamla ta' ħajja apostolika tal-Minuri mogħti minn persunaġġ li mhux membru ta' l-Ordni, u li allura għandu l-valur li hu 'l fuq minn kull polemika fil-famuża kwestjoni ta' l-għejjun medjevali Franġiskani. Ir-riferiment insibuh f'ittra li Jacques de Vitry kiteb f'Genova fl-1216, qabel ma salpa lejn Akri.

Il-kuntatt ma' Franġisku u ma' l-aħwa tiegħu issaħħaħ matul il-perjodu pjuttost qasir li fih il-Fqajjar kien jinsab fl-Eġittu. Jacques de Vitry kien diġà hemm, wara li mar jakkumpanja l-ħames kruċjata f'Damietta f'Mejju 1218. F'ittra li kiteb f'Damietta fl-1220, kif ukoll fl-istorja tiegħu, imsejħa *Historia Occidentalis*, hu jagħtina rakkont awtorevoli ta' l-inizjattiva unika u kuraġġuża ta' Franġisku li minn jeddu jgħaddi għand l-"infidili" Misilmin, u jibda tradizzjoni ta' djalogu bejn ir-reliġjonijiet li kien għal kollox evanġeliku u li qatt ma ġie nieqes matul tmien sekli ta' storja ta' l-Ordni Franġiskan. Sejrin nippruvaw insegwu l-fil tad-diskors ta' Jacques de Vitry, bl-għajnuna ta' xhieda oħrajn u kronaki tas-seklu XIII, li nsibuhom miktubin barra mill-ambitu Franġiskan, kif ukoll bl-għajnuna ta' fonti dokumentati li ġejjin mill-Ordni Franġiskan. Se nsegwu l-parir awtorevoli ta' Kajetan Esser OFM, li jippreferi qabel xejn janalizza l-għejjun li twieldu barra mill-kontroversji tal-fraternità Franġiskana tal-bidu u dawk ta' l-ewwel ġenerazzjonijiet ta' patrijiet wara l-mewt ta' San Franġisk. Fost dawn l-għejjun irridu nqisu li għandhom importanza primarja dawk li ġejjin mix-xhieda li ma kienux membri ta' l-Ordni, u mbagħad, dawk li ġejjin minn dawk ix-xhieda li raw b'għajnejhom lil San Franġisk u għexu miegħu.

Franġisku u s-Sultan skond ir-rakkont ta' Jacques de Vitry u l-kronisti tal-ħames kruċjata

Vitry hu l-aktar xhud qadim u kredibbli rigward dak li ġara matul il-ħames kruċjata, u rigward dak li miegħu kellu x'jaqsam San Franġisk. Hu kiteb ittra minn Damietta fl-1220, meta Franġisku kien għadu fil-kamp tal-kruċjati. L-ittra inkitbet wara li l-eżerċtu kruċjat rebaħ il-belt ta' Damietta fil-5 ta' Novembru 1219, wara li n-nies tal-belt kienu nqerdu minn pesta terribbli. Wara li jitkellem mir-rebħa tal-belt u mill-ingress solenni tal-kardinal legat Pelagio fit-2 ta' Frar 1220, Jacques de Vitry ikompli jitkellem dwar Franġisku u l-patrijiet tiegħu:

«L-imgħallem ta' dawn l-aħwa, jiġifieri l-fundatur ta' dan l-Ordni, li ġie għand l-eżerċtu tagħna, imqabbad mill-ħeġġa tal-fidi, ma kellux biża li jmur f'nofs l-eżerċtu ta' l-għedewwa tagħna, u għal diversi ġranet ippriedka lis-Saraċini l-kelma ta' Alla, imma mingħajr ħafna frott. Imma s-Sultan ta' l-Eġittu, fil-moħbi, talbu biex jitlob għalih lill-Mulej biex, bl-ispirazzjoni divina, jkun jista' jżomm sħiħ ma' dik ir-reliġjon li l-aktar togħġob lil Alla».

Il-Franġiskani fl-Art Imqaddsa

Riferiment ieħor, din id-darba aktar dettaljat, dwar il-laqgħa ta' Franġisku mas-Sultan ta' l-Eġittu, jingħata mill-istess Vitry fl-*Historia Occidentalis*, fil-kapitlu 32, bit-titlu "Dwar l-Ordni u l-predikazzjoni tal-Patrijiet Minuri".

L-isqof ta' Akri jitkellem dwar l-Ordni Franġiskan bħala r-raba' istituzzjoni reliġjuża wara dawk ta' l-eremiti, monaċi u kanonċi regulari, u jsejjaħlu "ir-reliġjon tal-veri foqra tal-Kurċifiss u l-ordni tal-predikaturi, li aħna nafuhom bħala Patrijiet Minuri". Jurina l-fedeltà ta' dan il-moviment lejn l-Evanġelju, l-istruttura ta' l-Ordni li jinġabar fil-kapitli, u mbagħad jitkellem mir-rispett li l-aħwa jgawdu mhux biss mill-Insara, imma saħansitra mis-"Saraċini u mill-bnedmin l-oħrajn li għadhom imkebbin fid-dlam tan-nuqqas ta' fidi". Vitry jkompli jisħaq dwar il-pożizzjoni tiegħu bħala xhud li ra lil Franġisku meta dan kien jinsab fl-Orjent:

«Aħna stajna naraw lil dak li hu meqjus bħala l-ewwel fundatur u l-imgħallem ta' dan l-Ordni, li lilu jobdu l-oħrajn kollha bħala superjur ġenerali tagħhom. Hu raġel sempliċi u illitterat, imma għażiż għal Alla u għall-bnedmin, li jismu frate Francino. Hu kien mimli b'tant ħeġġa ta' mħabba u fervur ta' l-ispirtu li, meta wasal fl-eżerċtu kristjan, li kien akkampat quddiem Damietta, fl-art ta' l-Eġittu, ried imur, mimli kuraġġ u armat biss bit-tarka tal-fidi, fl-akkampament tas-Sultan ta' l-Eġittu. Lis-Saraċini li qabduh priġunier matul il-vjaġġ, beda jtennilhom: "Jiena kristjan: ħuduni quddiem is-sinjur tagħkom". Meta wassluh quddiemu, is-Sultan li ħares lejn il-bixra ta' dak il-bniedem ta' Alla, minn bhima krudila ħassu jinbidel f'raġel manswet, u għal diversi ġranet kien jisimgħu b'attenzjoni kbira, waqt li kien jippriedka lil Kristu quddiemu u quddiem in-nies tiegħu. Imbagħad, billi kellu l-biża li xi ħadd minn ta' madwaru kien se jikkonverti lejn il-Mulej minħabba l-qawwa tal-kliem tiegħu, u hekk jgħaddi għal ma' l-eżerċtu kristjan, bagħat nies biex iwassluh, bl-unuri u l-protezzjoni, fil-kamp tagħna; u qabel ma nfired minnu, qallu: "Itlob għalija, sabiex il-Mulej jistħoqqlu jurini liema liġi u fidi hi l-aktar waħda li togħġbu".»

Jacques de Vitry ċertament ma għandux x'jaqsam maż-żjidiet ta' natura leġġendarja li żdiedu fir-rakkont ta' Franġisku li jmur jitkellem mas-Sultan Malek-al-Kamil, u li nsibuhom fl-għejjun aktar tardivi. Vitry joffri l-ewwel xhieda, forsi l-aktar waħda affidabbli, rigward dak li ġara, u jippreżentalna lil Franġisku bħala l-fundatur ta' Ordni ġdid apostoliku, li jmur jiltaqa' ma' l-"infidili" matul il-ħames kruċjata, u jasal saħansitra biex jitkellem dwar Kristu quddiem is-Sultan ta' l-Eġittu, l-akbar għadu ta' l-Insara. Hu ġie milqugħ bit-tjieba u delikatezza rari, u mbagħad intbagħat lura lejn il-kamp kruċjat mingħajr ma saritlu l-ebda ħsara. Ma hemm l-ebda riferiment la għal xi trattament ħażin u lanqas għal persekuzzjonijiet kontra Franġisku minn naħa ta' l-"infidili", u wisq inqas għal xi sforz biex Franġisku jikkonverti lis-Sultan għall-kristjaneżimu a kwalunkwe kost.

Naturalment, Jacques de Vitry ma jof-frix id-dettalji kollha biex nibnu l-ġrajja kif verament seħħet. Naraw li l-istorjografija ta' l-epoka moderna irnexxielha twettaq dan b'mod soddisfaċenti. Imma, qabel ma nippruvaw nagħtu xi fatti żguri, jaqbel li nagħtu ħarsa lejn xi kronisti oħrajn tal-ħames kruċjata.

Wieħed minn dawn il-kronisti kien Ernoul, li kien gwerrier li għadda ħajtu kollha fl-Orjent, u li kien preżenti matul l-assedju u l-waqgħa tar-Renju Latin ta' Ġerusalem minn Saladin fl-1187. Hu kiteb Kronaka li tkopri l-perjodu 1183 sa 1229. Fil-kapitlu 37, il-Kronaka ta' Ernoul titkellem minn "żewġ kjeriċi li jmorru biex jippriedkaw quddiem is-Sultan". L-awtur ma jsemmi qatt lil Franġisku u s-sieħeb tiegħu, imma nafu minn għejjun oħrajn li dawn iż-żewġ kjeriċi kienu Franġisk u fra Illuminato. Ernoul jurina r-reżistenza assoluta tal-kardinal legat Pelagio, li ma riedx iħalli lil Franġisku jgħaddi fil-kamp tal-Misilmin, u jagħtina l-kliem ta' dan il-kardinal gwerrier famuż, li kien qiegħed imexxi l-kruċjata flimkien ma' Jean de Brienne: "Sinjuri, jiena ma nafx dak li intom għandkom f'qalbkom u liema huma l-ħsibijiet ta' moħħkom, jekk humiex tajbin jew ħżiena; imma jekk tmorru, araw li tħallu qlubkom u ħsibijietkom dejjem merfgħua lejn il-Mulej Alla". Ernoul jgħidilna mingħajr ħafna tlellix dak li seħħ quddiem is-Sultan. Hu evidenti li ma kien hemm l-ebda sforz ta' konverżjoni forzata ta' wieħed lill-ieħor. Hu jurina r-reżistenza assoluta tal-kapijiet reliġjużi Misilmin

għall-messaġġ evanġeliku, imma fl-istess ħin jinnota wkoll l-ammirazzjoni tas-Sultan għad-distakk assolut minn kull kilba għall-ġid li kienu juru ż-żewġ aħwa. Anke jekk ma ġiex ikkonvertit minn kliemhom, l-eżempju ta' Franġisku u Illuminato ħallew lis-Sultan impressjonat ħafna.

Kronista ieħor li jinteressana hu Bernardo il Tesoriere, awtur tal-*Liber de Acquisitione Terrae Sanctae*, li fil-kapitlu 208 jitkellem minn żewġ kjeriċi li jmorru quddiem is-Sultan, li l-awtur isejjaħlu Corradino (Melek-Moaddam), Sultan ta' Damasku u ħu Malek-al-Kamil, u li għalhekk iħalltu miegħu. Dan ir-rakkont isegwi b'mod fidil dak ta' Ernoul, u għandu wkoll kliem ta' tifħir lejn is-Sultan, li jintwera bħala "raġel li kien imxaqleb lejn l-umiltà".

Kronaka ta' awtur Franċiż anonimu li jikteb fis-snin 1229-1231, hi magħrufa bħala *L'histoire de Eracles empereur*. Din toffrilna l-aħħar xhieda kronistika barra mill-familja Franġiskana fis-seklu XIII dwar iż-żjara ta' San Franġisk lis-Sultan. Tagħtina xhieda qasira ħafna, imma wkoll prezzjuża, b'elementi ġodda li nitkellmu dwarhom aktar 'il quddiem meta nagħmlu riferiment għal studji aktar reċenti taż-żjara ta' Franġisku lis-Sultan. Hawnhekk nikkwotaw din is-silta:

«Dak ir-raġel, li ta bidu għall-Ordni tal-Patrijiet Minuri – li kien jismu frate Frate (sic) Franġisk, u li kien kanonizzat u mgħolli fil-ġieħ quddiem l-Insara hekk li issa jissejjaħ San Franġisk – kien ġie fl-eżerċtu li kien qiegħed jassedja Damietta, u hemmhekk għamel ħafna ġid, u baqa' hemm sa ma ittieħdet il-belt. Imma mbagħad, billi ra li l-ħażen u d-dnub bdew jikbru fost in-nies ta' l-akkampament, hu ħassu jiddispjaċih ħafna. Għalhekk, telaq minn hemm u baqa' għal żmien twil fis-Sirja; imbgħad irritorna lejn pajjiżu».

Franġisku u s-Sultan skond il-Fonti Franġiskani tas-seklu XIII

L-ewwel bijografu ta' San Franġisk, Fra Tommaso da Celano, jiddokumenta ż-żjara ta' Franġisku għand is-Sultan fil-kapitlu 20 ta' l-Ewwel Ħajja ta' San Franġisk. Celano juri x-xewqa ta' Franġisku li jsofri l-martirju, u l-isforz li għamel għal tliet darbiet biex jasal fl-artijiet ta' l-"infidili"; l-ewwel fl-1211, meta telaq minn Ancona, u spiċċa nawfragat fuq il-kosta tad-Dalmazja, imbagħad fl-1213, meta mar Spanja biex minn hemm jgħaddi fil-Marokk ħalli jippriedka quddiem l-Emir-el-Mumenin (Miramolino), imma jintlaqat minn marda u jkollu jerġa' lura, u fl-aħħarnett fl-1219, meta jmur fl-Eġittu waqt il-ħames kruċjata, u hemm jiltaqa' mas-Sultan. Celano jgħid li Franġisku telaq lejn is-Sirja fis-sena tlittax mill-konverżjoni tiegħu, u li qabel ma wasal quddiem is-Sultan sofra persekuzzjonijiet u ħruxija. Naraw li l-għejjun kollha Franġiskani li jiddependu minn Celano jirrepetu dan id-dettal tal-persekuzzjoni, fil-kuntest tejoloġiku tax-xewqa tal-Qaddis li jagħti l-ogħla xhieda tal-martirju, ħaġa li ma nsibuha fl-ebda waħda mill-kronaki kruċjati ta' dak iż-żmien.

Fil-*Legenda ad usum chori*, miktuba minn Tommaso da Celano lejn l-1230, naqraw ukoll dwar ix-xewqa li kellu San Franġisk li jmut martri, u kif hu ġie imbuttat li biex imur jippriedka l-Evanġelju *ad partes Syriae*, jiġifieri fil-pajjiżi ta' l-Orjent, fejn hu "mar jgħaġġel quddiem is-Sultan".

Fit-Tieni Ħajja ta' San Franġisk, 30, miktuba fl-1246-27, Tommaso da Celano jirrakkonta l-fatti li ġraw f'Damietta fid-29 ta' Awissu 1219, meta Franġisku ħabbar it-telfa ta' l-eżerċtu kruċjat lir-re Jean de Brienne u lill-kardinal legat Pelagio, imma dawn ma tawhx widen, u bagħatu l-eżerċtu għall-battalja li spiċċa f'massakru ta' l-Insara.

Fost il-ħajjiet medjevali li jiddependu minn Celano, insibu l-Ħajja ta' San Franġisk miktuba minn Julian of Speyer, fis-snin 1232-35. Anke hawn l-awtur jitkellem minn vjaġġ ta' Franġisku *ad partes Syriae* fil-kuntest tax-xewqa tiegħu li jkun martri f'idejn l-"infidili".

Il-*Legenda Sancti Francisci Versificata*, miktuba lejn l-1230 minn Henri d'Avranches u iddedikata lill-Papa Girgor IX, bl-istil solenni tagħha, tiddedika l-Ktieb VIII liż-żjara ta' Franġisku lis-Sultan.

Il-Ħajja ta' San Franġisk miktuba minn San Bonaventura da Bagnoregio titkellem fit-tul dwar iż-żjara ta' Franġisku fl-Orjent fil-kuntest tal-kapitlu IX,7-9, li jitkellem dwar il-ħeġġa tal-karità u x-xewqa tal-martirju ta' Franġisku, kif ukoll fil-kapitlu XI,3, fejn titkellem dwar it-telfa tal-kruċjati f'Damietta fil-kuntest ta' l-għarfien ta' l-Iskrittura u l-ispirtu tal-profezija li kellu Franġisku. Bonaventura jiddependi ħafna

minn Celano u ma jżidx dettalji partikulari mar-rakkont, ħlief fil-kuntest tejoloġiku tal-Ħajja tiegħu, li titkellem dwar il-virtujiet tal-Qaddis, u f'dan il-każ dwar ix-xewqa tiegħu li jmut martri għal Kristu. Minkejja dan, insibu xi dettalji li juruna li Bonaventura kien ukoll tkellem ma' fra Illuminato, sieħeb ta' San Franġisk. Dan narawh meta jagħmel aċċenn għaż-żewġ ħrief li Franġisku u Illuminato kienu raw, meta telqu lejn il-kamp tas-Saraċini. Fil-*Legenda minor*, III,9, Bonaventura jurina kif is-Sultan isir "manswet b'dispożizzjoni divina" u jisma' lil Franġisku.

Waħda mix-xhieda li jqajjmu interess matul is-seklu XIII, hi dik miktuba minn fra Illuminato li kien akkumpanja lil Franġisku għand is-Sultan. Hija xhieda li jirreferi għaliha l-istess San Bonaventura, li kien tkellem ma' Illuminato fil-perjodu li fih kien żaru bħala Ministru Ġeneral ta' l-Ordni. Insibu żewġ fatti, wieħed li għandu x'jaqsam ma' l-istorja tat-tapit mimli disinji ġeometriċi tas-salib, li s-Sultan kien qiegħed taħt riġlejn Franġisku, biex iqiegħed għall-prova d-devozzjoni tal-Qaddis lejn is-salib; il-fatt l-ieħor għandu x'jaqsam mal-prova li s-Sultan kien għamel lil Franġisku meta ikkwotalu l-kliem ta' l-Evanġelju dwar in-non vjolenza. Ma nafux jekk dawn il-fatti nistgħux niġbruhom mal-fatti li tassew ġraw jew inkella humiex fatti apokrifi ta' natura leġġendarja. Ċertament it-tweġibiet ta' Franġisku ma jikkorrispondux għal kollox ma' l-ispirtu tiegħu ta' rikonċiljazzjoni u rispett lejn l-"infidili". Fil-Fonti kollha nsibu dejjem riferiment għall-prova tan-nar li Franġisku kien ippropona lis-Sultan. Dan il-fatt, li jista' jkun apokrifu, jurina, iżda, il-kuraġġ tar-raġel evanġeliku Franġisku.

Il-Kronaka ta' Fra Giordano da Giano, miktuba fl-1262, tagħtina aħbarijiet interessanti ħafna rigward l-ewwel missjonijiet tal-Patrijiet Minuri, fosthom dwar dik tal-provinċja tas-Sirja, fejn kien Ministru Provinċjal fra Elija fis-snin 1217-1221. Fin-numru 10 il-kronista Franġiskan jagħtina rakkont qasir taż-żjara ta' Franġisku għand is-Sultan, fil-kuntest tax-xewqa tiegħu li jsofri l-martirju, u b'riferiment għall-persekuzzjonijiet li l-Qaddis iltaqa' magħhom qabel ma iddaħħal fil-preżenza tas-Sultan.

L-aħħar riferiment, għalkemm dan hu tardiv ħafna, fil-Fonti Franġiskani, hu dak tal-Fjuretti ta' San Franġisk, fejn it-traduttur anonimu ta' l-*Actus Beati Francisci*, jikteb dwar il-fatt tal-laqgħa ta' Franġisku mas-Sultan fil-kapitlu XXIV, f'atmosfera leġġendarja ħafna. F'dan ir-rakkont l-awtur jurina r-rispett profond tas-Sultan għall-fidi qawwija ta' Franġisku, u kif jagħtih il-permess li jippriedka bil-libertà fost is-Saraċini, ħaġa li ma tantx setgħet tkun probabbli. L-istorja tkompli bil-laqgħa ta' Franġisku mal-prostituta li tistiednu jidneb magħha, u kif Franġisku jirbaħ lil din il-mara bil-prova tan-nar, hekk li l-mara tindem u tikkonverti għal Kristu. Fl-aħħarnett hu l-istess Sultan li, fi tmiem ħajtu, jilqa' l-magħmudija mill-aħwa Franġiskani. Naturalment dawn huma kollha elementi leġġendarji, li juruna b'liema attenzjoni rridu naqraw il-fonti tardivi ta' l-aħħar snin tas-seklu XIV.

L-istorjografija moderna rigward iż-żjara ta' San Franġisk fl-Orjent

Il-bibljografija moderna li għandha x'taqsam mal-missjoni ta' Franġisku għand is-Sultan matul il-ħames kruċjata hi waħda twila. Waħda mill-bijografiji moderni l-aktar awtorevoli tal-Qaddis hi ċertament in-*Nova Vita di San Francesco* ta' Arnaldo Fortini, li minnha għażilna li nisiltu din l-informazzjoni storika dwar il-vjaġġ ta' San Franġisk fl-Orjent.

Skond Fortini, Franġisku, flimkien ma' xi wħud mill-aħwa, fosthom Pietro Cattani u Illuminato d'Arce, salpa minn port tal-Puglie (Bari jew Brindisi) fl-24 ta' Ġunju 1219. Xi awturi oħrajn tal-qedem, bħal Mariano da Firenze, jgħidu li Franġisku telaq minn Ancona, imma nafu li Innoċenz III, meta ħabbar il-kruċjata ta' l-1205, kien ried li t-truppi insara jiltaqgħu fi Brindisi biex jitilqu lejn Kostantinopli u Ġerusalem. Il-vjaġġ bil-baħar ħa lil Franġisku fil-gżira ta' Kreta, u forsi anke f'dik ta' Ċipru, li dak iż-żmien kienet iċ-ċentru tar-Renju Latin ta' Ġerusalem, wara li l-belt ta' Ġerusalem waqgħet f'idejn Saladin fl-1187. Il-port li fih waslu kienet il-belt fortifikata ta' Saint Jean d'Acre, jew Akri, fuq il-kosta tal-Mediterran tal-Palestina, waħda mill-aħħar fortizzi li kien fadlilhom il-kruċjati fl-Art Imqaddsa. Il-Patrijiet Minuri kienu ilhom preżenti fis-Sirja (Palestina) sa mill-1217, meta kien intbagħat fra Elija bħala Ministru Provinċjal tas-Sirja jew, kif ġie li kienet tis-

sejjaħ, il-Provinċja ta' Oltremare. Hu probabbli li Franġisku iltaqa' ma' Elija f'Akri, u li mbagħad ħaffef lejn in-nofsinhar, tul il-kosta mrammla tal-Palestina, biex jilħaq l-eżerċtu kruċjat li kien akkampat quddiem Damietta, belt kbira ta' l-Eġittu fid-delta tax-xmara Nil. Franġisku dam fil-kamp kruċjat għal tul il-perjodu kollu bejn Lulju 1219 u l-5 ta' Novembru 1219, u forsi anke sa Frar 1220, jiġifieri tul il-ġrajjiet l-aktar importanti ta' l-assedju ta' Damietta.

L-eżerċtu kruċjat sa mill-1218 kien akkampat tul ix-xatt tal-punent tax-xmara Nil, filwaqt li Damietta kienet tinsab fuq ix-xatt l-ieħor, u maġenbha l-kamp tas-Sultan ta' l-Eġittu Malek-al-Kamil. L-eżerċtu kruċjat kien magħmul minn kavallieri Templari u Ospedalieri, minn isqfijiet u nobbli, minn truppi ġejjin minn Franza, Ingilterra, Spanja, Belġju, Olanda, u mir-repubbliki ta' Venezja, Genova, Pisa u Lucca.

Il-kap ta' l-eżerċtu kruċjat kien Jean de Brienne, re ta' Ġerusalem. Damietta kienet belt fortifikata tajjeb ħafna kemm minn naħa tax-xmara kif ukoll minn naħa ta' l-art. Skond il-kronisti Għarab ta' dak iż-żmien, fejn ix-xmara Nil kienet toħroġ fil-baħar, kien hemm torri kbir, li minnu kienu jinżlu ktajjen tal-ħadid b'saħħithom ħafna, li kienu jaqsmu għall-ħitan ta' Damietta, biex ma jħallux ix-xwieni li jaslu mill-baħar jidħlu fix-xmara Nil. It-Torri tal-Katina kellu jkun il-post ta' l-ewwel battalja kontra Damietta. L-ewwel assalt sar fl-24 ta' Awissu 1218, festa ta' San Bartilmew.

Sadanittant, matul ix-xahar ta' Settembru, wasal fil-kamp kruċjat il-kardinal Pelgio, legat pontifiċju. Dan kellu karattru iebes u supperv, li ta' spiss kien iwasslu biex jindaħal fil-gwerra u fl-istess awtorità ta' Jean de Brienne. Hekk ġara waqt l-assalt ta' jum San Dimitri, fl-10 ta' Ottubru 1218. L-eżerċtu kruċjat ta assalt ieħor nhar Ħadd il-Palm tas-sena 1219. Ir-riżultati ta' dawn l-attakki ma kienux favorevoli ħafna għall-kruċjati, imma dawn irnexxielhom jirbħu x-xatt kollu tal-punent tax-xmara Nil. Ftit jiem wara li wasal Franġisku fil-kamp tal-kruċjati, f'Lulju 1219, il-Pisani u l-Genovesi taw l-assalt finali lit-Torri tal-Katina u ħaduh taħt idejhom wara li qatlu ħafna nies.

L-Insara iddeċidew li jagħmlu battalja kbira kontra Damietta nhar id-29 ta' Awissu 1219. Franġisku, waqt li kien jitlob, ġie mnebbaħ biex jagħti parir biex ma jsirx l-attakk, għax dan kellu jispiċċa f'telfa għall-kruċjati. Wara żmien qasir li fih kien dubjuż jekk jirrakkontax il-viżjoni tiegħu lill-kmandanti ta' l-eżerċtu kruċjat, wara li ħa l-parir għaqli ta' fra Illuminato, iddeċieda li ma jaħbix il-verità, anke jekk kien jaf li kienu se jgħodduh bħala wieħed ma jifhem f'xejn, u li għalhekk kellhom jiċħdu l-pariri tiegħu. Fl-istess waqt kienu waslu fil-kamp kruċjat patrijiet oħrajn, fosthom Leonardo di Gislerio, Elija Bonbarone u Pietro Cattani. Il-battalja kienet ta' telfa kbira għall-Insara, kif kien ħabbar Franġisku.

Ix-xahar ta' Settembru kien ix-xahar li fih kienu jsalpaw ix-xwieni lejn l-Ewropa, biex imbagħad jiġu lura f'Marzu, bl-armati kruċjati. Il-kronisti ta' dak iż-żmien jgħidulna li aktar minn għoxrin elf kruċjati iddeċidew li jmorru lura fl-Ewropa. Dan il-fatt hu importanti ħafna biex inkunu nafu meta Franġisku telaq mill-Orjent biex jerġa' lura l-Italja. Xi studjużi ħarġu bl-ipotesi li Franġisku mar għand is-Sultan qabel ma telaq lura, filwaqt li studjużi oħrajn huma tal-fehma li l-Qaddis dam fl-Orjent għal żmien itwal, almenu sat-2 ta' Frar 1220, id-data tad-daħla solenni ta' l-armata kruċjata f'Damietta.

Intant, kienu waslu xi rinforzi minn Genova, b'ħafna pellegrini, u l-kruċjati qawwew il-kuraġġ biex ikomplu l-assedju ta' Damietta. Il-ġlied reġa' beda fis-26 ta' Settembru, imma mhux qabel ma s-Sultan Malek-al-Kamil kien ippropona konċessjonijiet favorevoli ħafna għall-kruċjati, li l-kardinal supperv Pelgio ċaħadhom. Dawn kienu jinkludu l-ħelsien tal-priġunieri Insara kollha, li kienu inqabdu minn Salah-ad-Din (Saladin) mill-1171 'il quddiem, l-għotja tar-renju Latin ta' Ġerusalem lura lill-kruċjati, u l-permess li dawn jibnu swar madwar Ġerusalem. Imma malli waslu r-rinforzi, il-kilba li jakkwistaw Damietta ħonqot kull intenzjoni oriġinali tal-kruċjata, jiġifieri dik li jittieħed lura mill-ġdid il-Qabar ta' Kristu u l-belt ta' Ġerusalem.

Sadanittant in-nies ta' Damietta, li kienu madwar tmint elef, kienu qed imutu bil-ġuħ. Il-qagħda kienet teħżien minn jum għall-ieħor. Xi wħud minnhom ħarbu lejn il-kamp tal-kruċjati. Biex ma jħallix dan isir aktar, il-mexxej tad-difiża ta' Damietta imbarra bil-ġebel il-bibien kollha tal-belt, hekk li, kif jgħidulna l-kronisti ta' l-

epoka, Damietta, il-ġawhra ta' l-Eġittu, saret qabar għan-nies tagħha.

L-aħħar assalt fuq il-belt ġie mħejji għal-lejl ta' l-4 ta' Novembru 1219. Il-kruċjati rnexxielhom faċilment jirbħu l-ħitan u t-torrijiet, u oħroġ il-għaġeb, ftit sabu reżistenza. Ir-raġuni vera ta' dan kollu skoprewha l-għada filgħodu, 5 ta' Novembru. Inħallu lil Arnaldo Fortini jirrakkonta dak li ġara:

«Malli sebaħ, il-kruċjati avanzaw lejn il-belt, bix-xwabel mgħollijin u t-tarki ma' dirgħajhom. Bejn l-ewwel linja ta' ħitan li kienu diġà rebħu u t-tieni sur mill-aktar qawwi kien hemm għalqa kbira, li l-ħamrija tagħha kienet donnha ġiet maħruta mill-ġdid, għax kellha sinjali ta' diversi raddiet. L-attakkanti waqfu, jitriegħdu bit-tkexkix. Ix-xita qawwija tal-lejl kienet fetħet l-oqbra li kienu tħaffru malajr fil-baxx u bdew ħerġin il-mejtin; irjus, idejn, saqajn. L-arja kienet mimlija riħa tinten ta' mewt. Kien hemm numru kbir ta' katavri: eluf, għexieren ta' eluf ta' katavri. Kien ċimiterju kbir u li jbeżżgħek, li beda jinkixef fid-dawl kiebi li beda nieżel mis-sema mgħajjeb ta' Novembru. Kienu baqgħu huma weħidhom, dawk l-iġsma f'dekompożizzjoni li tbeżżgħek, biex jieqfu lill-passi tas-suldati tas-salib.

«Aktar 'il ġewwa mit-tieni sur, fit-toroq, fil-pjazez, fuq il-għetiebi tal-moskej, kienu jintlemħu biss mejtin, u mejtin, li kienu mixħutin għerja. Irġiel, nisa, tfal, ilkoll meqrudin mill-ġuħ u mill-pesta... Il-ftit nies li kienu għadhom ħajjin, kienu qishom dud jitkgħawweġ, li lanqas iċċaqilqu għall-ħsejjes li jtarrxu ta' l-eżerċtu Kristjan, għax kienu mitlufin f'sakra tixbaħ il-mewt... Anke l-Qaddis daħal fil-belt tad-dwejjaq, u tkexkex u xerred dmugħ jaħraq ħafna aktar milli kien xerred fil-jum tat-telfa tal-kruċjati» (A. Fortini, *Nova Vita di San Francesco*, 75-76).

Fix-xhur ta' wara Damietta ġiet imnaddfa u l-kruċjati ħadu rikkezzi mmensi ta' deheb, fided, skjavi u oġġetti oħrajn. Beda l-ġlied bla tmiem biex il-belt tinqasam bejn il-legat pontifiċju, l-Ordnijiet kavallereski, l-arċisqof il-ġdid tal-belt, ir-repubbliki marinare Taljani. Lill-Patrijiet Minuri tawhom knisja fil-kwartier tal-kruċjati bolognesi u lucchesi. Bħala kap tal-belt kien hemm ir-re ta' Ġerusalem, imma mhux mingħajr il-protesti u l-makakkerija tal-kardinal Pelagio. It-2 ta' Frar 1220 ġie magħżul bħala l-jum li fih kellu jsir l-ingress solenni ta' l-Insara f'Damietta.

Ir-rebħa tas-salib f'Damietta ma damitx ħafna, għax il-kardinal Pelagio, flok li approfitta ruħu mir-rebħa biex jirriskatta l-Qabar ta' Kristu f'Ġerusalem, daħħalha f'rasu li jattakka l-Kajr. It-tentattiv tiegħu kien falliment totali, u l-kruċjati kellhom jirritornaw fl-Ewropa mingħajr ma iggwadanjaw xejn mill-Art Imqaddsa, minħabba l-kilba bla rażan ta' flus u qawwa li kienet tifred lill-Insara bejniethom. Xejn aktar ma għadu jfakkar din il-ġrajja tan-niket tal-ħames kruċjata, ħlief monument li jinsab fil-bażilika ta' San Franġisk f'Assisi. Fortini jiddiskrivihulna hekk:

«Hu biss fil-knisja ta' Assisi, li inbniet fuq ir-relikwi ta' San Franġisk, li hemm re li jorqod fis-sodda ta' rħam tiegħu, miksi bil-prorpra, u b'kuruna imperjali fuq rasu, taħt il-ħarsa mimlija mħabba tal-Verġni Marija. Hu l-kap ta' l-armata Kristjana ta' Damietta, ir-re ta' Ġerusalem, Jean de Brienne, li miet liebes it-tonka tal-Patrijiet Minuri, u li ried isib hu wkoll il-paċi qrib ir-raġel li kien sar jafu u li ħabbu ... Hu l-uniku monument li baqa' bħala tifkira tal-kruċjata li fiha ħa sehem Franġisku» (A. Fortini, *Nova Vita di S. Francesco*, 87-88).

F'dan il-kuntest tar-rebħa ta' Damietta rridu nqiegħdu l-laqgħa ta' Franġisku mas-Sultan. L-ewwel problema li l-istoriċi jiltaqgħu magħha hi dik li jistabilixxu meta Franġisku mar għand Malek-al-Kamil. Il-bijografi moderni tal-Qaddis iqiegħdu ż-żjara qabel ir-rebħa ta' Damietta. Nafu li kien hemm waqfien mill-ġlied bejn il-Kruċjati u l-Misilmin tul il-ġimgħat bejn id-29 ta' Awissu u s-26 ta' Settembru 1219. Hu wkoll possibbli li kien proprju tul dan il-perjodu tajjeb, li San Franġisk seta' jmur fil-kamp tas-Saraċini biex jiltaqa' mas-Sultan. Minkejja dan, Fortini hu tal-parir kuntrarju, u jgħid li dan l-episodju tal-ħajja ta' San Franġisk ġara wara r-rebħa ta' Damietta, u dan għaliex hekk jindikaw il-kronisti ta' l-epoka. Diġà tkellimna dwar ir-rejazzjoni negattiva tal-kardinal Pelagio għat-talba ta' Franġisku, u għall-permess li wara tah kontra qalbu biex jgħaddi fil-kamp ta' l-"infidili". Ir-rakkont li jagħmel Fortini jsegwi b'mod ġenerali dak li diġà rajna fil-Fonti Franġiskani, li fihom irridu niddistingwu tajjeb bejn elementi ta' natura storika ppruvata u oħrajn ta' natura purament leġġendarja. B'mod partikulari

Fortini jagħmel riferiment għall-Kronaka ta' Ernoul.

Teżisti prova li Franġisku u Illuminato verament marru jitkellmu ma' Malek-al-Kamil f'perjodu ta' mibgħeda tant qawwija bejn Insara u Misilmin? Xi awtur jurina li għandna prova saħansitra f'dokument Għarbi ta' l-epoka. Skond ir-riċerki ta' Martiniano Roncaglia OFM ("Fonte Arabo-Musulmana su San Francesco in Oriente", *Studi Francescani*, Anno 25(50), 1953, 258-259), Franġisku deher quddiem is-Sultan Malek-al-Kamil b'atteġġjament ta' *sufi*, jew axxeta musulman, li jgħix fil-faqar u li jittallab l-għajxien tiegħu. Hekk jgħid Roncaglia:

«*Sufiyya*, plural tal-kelma *sufi*, turi speċi ta' konfraternità ta' axxeti musulmani, li, bħal dawk insara, kienu jilbsu ċoqqa goffa ta' suf, u kienu jitħażżmu b'ħabel u jgħixu billi jittallbu l-karità. Anke l-Franġiskani li kienu jippreżentaw ruħhom jittallbu għand il-musulmani kienu jiġu megħjuna bit-tjieba kollha minnhom, u kienu jisimgħuhom bil-qalb, sakemm ma jibdewx jitkellmu kontra l-Profeta Muhammad. L-atteġġjament umli tagħhom, id-disprezz tar-rikkezzi, u l-bixra axxetika tagħhom kienet tfakkar lill-misilmin fis-*sufiyya*: il-poplu sempliċi dejjem kellu venerazzjoni partikulari lejn l-axxeti. Dan l-istil ta' ħajja franġiskan ma kienx jaqa' taħt is-suspett tal-ħassieba misilmin. Waħda mill-aħjar definizzjonijiet li bihom l-awturi musulmani tal-Medjuevu kienu jiddiskrivu l-kunċett ta' *tasawwuf*, hi dik li tgħid li l-veru *sufi* hu bniedem li ma għandu xejn tiegħu u li ma hu maħkum mill-kilba lejn xejn».

Fil-fatt, dejjem skond l-istudji ta' Roncaglia, li jsegwi l-Iżlamista famuż franċiż Louis Massignon, teżisti dokumentazzjoni ta' fonti Għarbija ta' l-epoka li tista' tkun prova tal-laqgħa ta' Franġisku mas-Sultan. Din il-fonti inkitbet minn mistiku Musulman, li kien jismu al-Fakhr al-Farisi, li kien kunsillier ta' Malek-al-Kamil. Hemm iskrizzjoni fuq il-qabar ta' dan il-mistiku Musulman li tagħti din ix-xhieda: «Hu [al-Fakhr al-Farisi] kellu virtujiet magħrufin ħafna. Huma magħrufin ukoll il-ġrajjiet tiegħu ma' al-Malik al-Kamil u dak li ġara minħabba r-*rahib*».

Min kien dan ir-*rahib*, jew raħeb bil-Malti, li ħalla tifkira daqshekk ħajja tant li baqa' mfakkar fuq il-qabar ta' dan il-mistiku Musulman magħruf? Nistgħu naffermaw biss li, tul l-istorja twila tal-ġlied u tal-ftehim bejn Musulmani u Insara fl-Orjent, ma għandna l-ebda riferiment ieħor għal xi laqgħa bejn bniedem ta' Alla Kristjan u Sultan Musulman, ħlief il-każ ta' Franġisku li jmur fit-tinda ta' Malek-al-Kamil matul il-ħames kruċjata, u hemmhekk ukoll jitkellem mal-filosfi u l-kbarat tar-reliġjon Musulmana, li fosthom kien jispikka al-Fakhr al-Farisi.

Bibljografija

G. Basetti-Sani, "Chi era il vecchio famoso che incontrò San Francesco a Damietta", in *Studi Francescani* 82 (1985) 209-244. "San Francesco è incorso nella scomunica? Una bolla di Onorio III ed il supposto pellegrinaggio del santo a Gerusalemme", in *Archivum Franciscanum Historicum* 65 (1972) 3-19. F. Cardini, "Nella presenza del Soldan superba", in *Studi Francescani* 71 (1974), 199-240. F. Gabrieli, *San Francesco e l'Oriente Islamico*, in *Espansione del Francescanesimo tra Occidente e Oriente nel Secolo XIII* (Atti del VI Convegno Internazionale della Società Internazionale di Studi Francescani, 12-14 ottobre 1978), Assisi, 1979, 105-122. A. Ghinato, "S. Francesco in Oriente Missionarius ac Peregrinus", in *Acta Ordinis Fratrum Minorum* 83 (1964) 164-181. G. Golubovich, "San Francesco e i Francescani in Damiata (5 nov. 1219 - 2 febbr. 1220)", *in Studi Francescani* XXIII (1926) 307-330. J. Hoeberichts, *Francesco e l'Islam*, Edizioni Messaggero Padova 2002. N. Jacopozzi, "Dove sia avvenuta la visita di san Francesco d'Assisi al Sultano Malek el Kamel", in *Frate Francesco*, Milano 2 (1925) 379-393. L. Lemmens, "De sancto Francisco Christum praedicante coram Sultano Aegypti", in *Archivum Franciscanum Historicum* XIX (1926) 559-578. F. van Ortroy, "Saint Francois d'Assise et son voyage en Orient", in *Analecta Bollandiana* 31 (1912) 451-462. J.M. Powell, "Francesco d'Assisi e la Quinta Crociata: Una Missione di Pace", in *Schede Medievali* 4 (1983), 68-77. M. Roncaglia, "San Francesco d'Assisi in Oriente", in *Studi Francescani* XXV (1953), 97-106. P. Rossi, *Francescani e Islam. I Primi Cinque Martiri*, Intra Tevero Et Arno Editrice, Anghiari 2001. I. Vazquez Janeiro, "I Francescani e il Dialogo con gli Ebrei e i Saraceni nei secoli XIII-XV, in *Antonianum* 65 (1990), 533-549.

Ikompli f' ħarġa oħra.